

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA ACTIVITĂȚII PARTIDULUI ROMÂNESC DIN BANATUL SÂRBESC (1923 - 1929)

DE

DAN LAZĂR

Abordarea unora dintre aspectele privitoare la situația minorității române din Banatul jugoslav de după primul război mondial nu a reprezentat o prioritate în istoriografia românească, mai ales în aceea de după 1945. Cu câteva excepții - marcante - din perioada anilor '30¹, tratarea istorică a problemelor teritoriale româno-jugoslave, în general, precum și a situației minorităților române de dincolo de linia de frontieră dintre cele două țări, în special, credem că ar trebui reconsiderată și necesar explicată.

Facem această aserțiune întrucât "tradiționala" amicitie politică româno - sârbă, privită, de regulă, ca o axiomă istorică, poate să-și găsească relevanțe și în analizarea fenomenelor de tensiune care s-au manifestat între România și Regatul Sârbo - Croato - Sloven în perioada anilor '20, datorită cercetătorului fiind aceea de a lămuri cauzele acestor tensiuni și de a emite judecăți pe baza probelor existente.

Ne propunem, în acest sens, să clarificăm câteva aspecte, relativ puțin cunoscute, legate de destinul politic al minorității române rămasă, după 1919, în ceea ce se numește - impropriu - Banatul sârbesc. Ne vom opri, de fapt, la formele de organizare politică a acestei minorități, concretizate, pe parcursul a șase ani (1923-1929) în existența Partidului Român din Regatul Sârbo - Croato - Sloven.

De altfel, nici în istoriografia jugoslavă nu a fost reflectată această problemă, excepția constituind-o micromonografia istoricului de

¹ Vâlsan Gheorghe, *Românii din Serbia*, București, 1911; Florescu Florea, *Românii din Jugoslavia*, 1941; N. Lupu, *Noi și sârbii*, București, 1925; Filipescu Theodor, *Voivodina sârbească*, București, 1929; Drăghicescu Dimitrie, *Les Roumains de Serbie*, Paris, 1919; Molin Romulus, *Românii din Banat*, Craiova, 1932; Lalesco T., *La problème ethnographique du Banat*, Paris, 1919 etc.

origine română Gligor Popi, de la Vârșet,² consacrată activității acestui partid. La lipsa unor studii referitoare la activitatea Partidului Român a contribuit și insuficienta cunoaștere a materialului informativ. Cele mai multe mărturii există în presă, atât în cea a partidului, cât și în aceea din Jugoslavia, dar și din România³, precum și în documentele de arhivă de la Belgrad, Novi Sad, Pančevo, Vârșet, Timișoara și București.

Pentru înțelegerea motivelor care au dus la organizarea politică a românilor din Banatul jugoslav, credem că se impune creionarea situației în care se găsea populația românească din statul jugoslav după primul război mondial.

Românii continuă să trăiască și după 1919, în marea lor majoritate, în mediul rural. Potrivit recensământului din 31 ianuarie 1921, numărul românilor din Banatul sârbesc se ridica la 79.621 de suflete. Foarte puțini dintre aceștia locuiesc în orașele Vârșet, Biserica Albă (Bela Crkva), Pančevo și Zrenjanin, ei fiind majoritari sau singura comunitate etnică în 17 comune, iar în 19 comune conviețuiesc într-un mozaic etnic⁴.

Ocuparea, în noiembrie 1918, a Banatului de către armata sârbă, starea de tensiune existentă între Belgrad și București, generată de împărțirea provinciei, care a distrus unitatea istorică, economică și culturală a acesteia au bulversat populația românească din zona de vest a Banatului, nevoită să trăiască, împotriva aspirațiilor sale, într-un stat străin, ale cărui guverne nu au ascuns, practic, programul de "sârbizare" forțată a minorităților naționale de pe teritoriul său. Prin tratatul de pace de la Saint Germain, din 10 septembrie 1919, era prevăzută protecția internațională a minorităților din Regatul Sârbo - Croato - Sloven. Tratatul se referă, implicit, și la minoritatea română din Banatul sârbesc, dar prevederile acestuia nu au fost aplicate la Belgrad. Dimpotrivă, guvernele jugoslave au exercitat asupra minorității române abuzuri politice, economice și culturale deosebit de dure. În plus, românii trăitori în Timoc nu erau recunoscuți la Belgrad prin acest etnonim, ci prin acel de "vlah", din punct de vedere politic partidul românilor din Banat neavând nici o posibilitate de apărare a drepturilor acestora.

Situația românilor din Banat devine îngrijorătoare în primii ani de existență ai Regatului jugoslav. După împărțirea Banatului a funcționat dreptul de opțiune. În baza acestuia, cea mai mare parte a intelectualilor români a părăsit Banatul, stabilindu-se în România. Pe

² Gligor Popi, *Formarea, dezvoltarea și activitatea Partidului Român din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (1923-1929)*, Uzdin, 1993.

³ "Banatski Radikal", Pančevo, "Pančevo", Pančevo, "Nova Zora", Vârșet, "Vojvodina", Vârșet, "Nădejdea", Timișoara, "Politika", Belgrad ș.a.

⁴ *Statistički Godišnjak* (Anuarul statistic), Beograd, vol. I, 1929, p. 69.

lângă o mai bună percepție a viitorului sumbru al minorității române din Serbia, intelectualii români - profesori, medici, avocați, preoți, învățători - au fost obligați, printr-o gotărare a guvernului, să învețe, în termen de un an, limba sârbă și să fie testați pentru a putea profesa în funcție de buna cunoaștere a acestei limbi. Sub pretextul necunoașterii limbii sârbe, autoritățile de la Belgrad au înlocuit majoritatea funcționarilor români cu funcționari de origine sârbă, croată sau muntenegreană, ba chiar și bosniaco-musulmană. Numai la Vârșet au fost schimbați, în 1921, șapte funcționari, iar 11 persoane cu titlul de "doctor" și-au părăsit posturile, trecând în România, pentru că nu cunoșteau limba sârbă⁵.

Există, de asemenea, numeroase mărturii referitoare la maltrătarile la care poliția sârbă a supus preoțimea și învățătorii din Banat, singurii în măsură să țină trează conștiința națională a românilor de la sate. Un raport referitor la persecutarea preoților români a fost înaintat și Ministerului Cultelor de la București, prin intermediul Oficiului Episcopal din Caransebeș, autoritățile sârbe promițând ameliorarea situației⁶.

Într-o situație critică s-au aflat și școlile românești din Banatul sârbesc. Din 105 învățători români câți au funcționat în partea occidentală a Banatului înainte de 1918, în 1921 nu mai existau decât 32⁷. Prin Ordinul Ministerului Învățământului din 1921 se introducea limba sârbă în școlile minoritare, începând cu clasa I, la toate obiectele de studiu. De asemenea, școlile primare bisericești, cu o veche tradiție în Banat, au fost transformate în școli de stat, pierzându-și caracterul confesional. În școlile românești învățământul era practicat - sub pretextul deficitului de cadre didactice de origine română - din ce în ce mai mult de către învățători sârbi, croați sau bulgari, care nu cunoșteau deloc limba română.

Aceste abuzuri au fost sancționate, în primul rând, de reprezentanții bisericii. S-a remarcat, în acest sens, protopopul de Vârșet, Traian Oprea, care, în repetate rânduri, a semnalat în mod public persecuțiile autorităților sârbești. În cele *24 de plângeri*, pe care Traian Oprea le expune public, în 1922, el reamintește că populația românească a fost exceptată de la prevederile reformei agrare, că elevii și studenții care au dorit să studieze în România au primit foarte greu sau deloc pașapoarte, diplomele nefiindu-le recunoscute de autoritățile de resort de la Belgrad; totodată, el mai face cunoscut faptul că lipsa manualelor în

⁵ *Cronica românilor din Regatul S.C.S. (1918-1928)*, Calendarul pe anul 1928, Vârșet, p. 46.

⁶ Raportul protopopiatului de la Vârșet, din 20 septembrie 1919, trimis episcopului de Caransebeș, AMBT, III, 243/918, nr. 3027.

⁷ Gligor Popi, *op. cit.*, p. 14.

limba română a devenit cronică, nefiind permisă nici achiziționarea altora din România⁸.

Lipsa egalității românilor din Regatul Sârbo - Croato - Sloven cu celelalte naționalități reiese și din faptul că aceștia au fost privați de dreptul de participare la alegerile pentru Adunarea Constituantă, din noiembrie 1920. În *Legea privind alegerile deputaților pentru Adunarea Constituantă* se arată că "acei locuitori ai Regatului S.C.S. care, prin tratatele de pace cu Germania, Austria și Ungaria au dreptul de opțiune la statele lor naționale (...) nu se bucură de dreptul de vot". Situația economică precară a populației românești a dus, la rândul ei, la depopularea Banatului, între anii 1920-1927 emigrând în S.U.A. 367 familii de români⁹.

Situația dificilă a comunității românești din Banatul sârbesc de după primul război mondial are, în primul rând, cauze care decurg dintr-o politică deliberată, promovată de autoritățile de la Belgrad. Intelectualii români rămași în Banat au realizat gravitatea fenomenului și au considerat că singura cale legală de luptă și de promovare a intereselor comunitare este cea politică, de organizare a unui partid, care să militeze pentru promovarea și apărarea acestor drepturi.

Inițiativa de organizare a românilor din Banat debutează la sfârșitul anului 1921, fiind intensificată în anul 1922, când și cetățenii jugoslavi de origine română au fost introduși pe listele electorale, recunoscându-li-se un drept de care fuseseră privați la alegerile pentru Constituantă. Primele nuclee politice se formează în orașele Vârșeț, Biserica Albă (Bela Crkva) și Pančevo. S-a discutat aici, în principal, viitorul politic și cultural al minorității române în noua comunitate statală jugoslavă, posibilitățile legale de acțiune pentru apărarea intereselor acestei comunități. Concluzia era, practic, una singură: calea optimă pentru promovarea acestor deziderate era aceea de formare a unui partid politic al românilor bănățeni.

În noiembrie 1922 este întocmit, la Pančevo, programul Partidului Român, pentru a cărui adoptare s-a decis convocarea Congresului românilor bănățeni¹⁰. De asemenea, la adunarea intelectualilor români de la Vârșeț, din 25 decembrie 1922, s-a ales un comitet central, format din 30 de membri, al cărui președinte a fost desemnat, prin vot, Aurel Novac, avocat din Biserica Albă, fost deputat

⁸ "Nădejdea", XLI, 7.X.1926.

⁹ N. Gacesa, *Situația românilor voievodineni în reforma agrară și colonizări între cele două războaie mondiale (Savremeno obrazovanje. Prilozi za istoriju)*, Novi Sad, 1970, p. 110.

¹⁰ "Graiul Românesc", I, 1923, Pančevo.

la Budapesta și eminent luptător pentru drepturile politice ale românilor, încă din timpul stăpânirii austro-ungare¹¹. Ca vicepreședinte a fost ales protopopul Traian Oprea, o altă personalitate de prestigiu a "intelighenției" românești bănățene, locul de secretar general fiind ocupat de avocatul Ioan Jianu. Comitetul central de la Vârșeț a hotărât să convoace adunarea de constituire a Partidului Român pentru data de 10 februarie 1923, în marea comună românească Alibunar¹².

La 10 februarie 1923 s-au adunat la Alibunar reprezentanți din toate localitățile din sudul Banatului jugoslav, unde trăiau români, cifra participanților ridicându-se la peste 5.000 de persoane. Despre programul partidului a vorbit avocatul Ioan Jianu, care, pe lângă celelalte calități de om politic, mai poseda una, absolut necesară: cunoștea perfect limba sârbă. Au mai luat cuvântul și alți fruntași, precum Aurel Novac, Traian Oprea, Alexandru Guga - preotul din Coștei, Nicolae Popovici - preotul din Alibunar, care a și încheiat, de altfel, adunarea. În final, au fost trimise la Belgrad două telegrame, una adresată regelui Alexandru, cealaltă primului ministru Nikola Pašić, care erau informați despre intențiile politice ale noului partid politic¹³.

De asemenea, au fost adoptate, în unanimitate, programul și statutul Partidului Român și s-a votat lista comitetului central, alcătuită în 25 decembrie 1922, la Vârșeț. Totodată, preotul Ioan Naia a dat citire listei candidaților Partidului Român pentru proximele alegeri parlamentare, programate pentru 18 martie 1923. În același scop, al promovării orientării partidului în statele românești, luna martie a anului 1923 debutează cu înființarea primelor organizații locale, prilej de noi campanii și adunări populare, menite să facă mai bine cunoscut partidul în rândul minorității române din statele și comunele bănățene.

Prima decizie politică majoră a Partidului Român a fost aceea de participare a partidului la alegerile pentru "Skupština" (parlamentul jugoslav) din 18 martie 1923, pe listă independentă. În acest scop, partidul a desfășurat o amplă campanie electorală, cu precădere în Banatul de Sud, fieful partidului. În Banatul de Nord, reprezentantul românilor, avocatul Vasile Cocora, din Becicherecul Mare (Zrenjanin), a candidat pe lista Partidului Radical, al lui Nicola Pašić - cel mai puternic partid din Regat - unde cap de listă a fost desemnat Momčilo Ivanić. Ca partid tânăr, reprezentant al unei minorități naționale, în adunările politice organizate în localitățile cu majoritate românească fruntașii partidului

¹¹ "Nădejdea", Timișoara, nr. 302, 14.03. 1923.

¹² "Graiul Românesc", nr. 1, 4.03.1923.

¹³ Idem, *Adunările populare din Alibunar*, nr.1, 4.03.1923.

relevă motivele existenței acestei formațiuni politice, subliniind, în special, că numai unitatea poate să promoveze interesele comunității românești din Regatul Sârbo - Croato - Sloven. Era cu atât mai necesară sublinierea acestei realități, mai ales în circumstanțele în care o mare parte a electoratului român gravita puternic spre partidele sârbești, în special spre democrații lui Ljuba Davidović.

Singurul reprezentant al Partidului Român ales în "Skupština" de la Belgrad, după alegerile din 1923, a fost Ioan Jianu, care a obținut 7.059 de voturi. Conform datelor publicate de ziarul "Banatski Radikal", din 25.03.1923, din 53.427 de voturi alegătorii din Banatul de Sud au dat cele mai multe Partidului Radical (20.571) și Partidul Democrat (13.215), iar Partidului Român numai 7.059 voturi. În Banatul de Nord aproape toți alegătorii de origine română au votat partidul Democrat¹⁴.

Eșecul evident al primei ieșiri a Partidului Român pe eșcherul politic jugoslav a fost pus, în primul rând, pe insuficienta maturizare politică a alegătorilor români. Nu trebuie omisă, însă, nici campania dură dusă de marile cotidiene centrale de la Belgrad - în special de "Politika" - față de existența Partidului Român, catalogat, adeseori, ca un partid "antistatal" și "antisârb"¹⁵.

Insuccesul din alegerile din martie 1923 a obligat conducerea partidului la reconsiderări de strategie politică absolut necesare. Cea mai importantă dintre acestea a fost aceea a alcătuirii unor viitoare alianțe politice cu partide puternice din Regat, opțiunea axându-se - firesc - pe o viitoare colaborare cu cel mai puternic partid, Partidul Radical Sârb, condus de Nikola Pašić. Colaborarea debutează în luna august a anului 1923, cu prilejul vizitei la Pančevo a ministrului de finanțe, Milan Stojadinović¹⁶. Urmarea acestei întâlniri a fost includerea deputatului Ioan Jianu în Clubul Deputaților Radicali, iar la prima sesiune ordinară a parlamentului, pe lista Clubului Radical pentru comitetul de finanțe a candidat și Ioan Jianu.

Căderea guvernului de coaliție Pašić - Pribičević, la 27 martie 1924 și formarea guvernului Blocului de Opoziție, condus de Ljuba Davidović a contribuit, în cea mai mare măsură, la denunțarea acordului dintre Partidul Radical și Partidul Român. Se arăta în rezoluția din 5 august 1924, că Partidul Radical nu mai are posibilitatea de a satisface doleanțele românilor bănățeni, astfel că Partidul Român "a înghețat" orice colaborare cu radicalii. Previzibil, comitetul partidului și-a îndreptat

¹⁴ "Politika", Beograd, 6.03.1923.

¹⁵ "Banatski Radikal", Pančevo, XIII, 1.04.1923.

¹⁶ Idem, XXIV, 15.06.1924.

atenția spre guvernul nou format, adoptând hotărârea potrivit căreia partidul va sprijini guvernul, dacă acesta va satisface mai multe revendicări, printre care: recunoașterea egalității în drepturi a românilor în ceea ce privește aplicarea reformei agrare, reciprocitate în domeniul învățământului față de starea sârbilor și croaților din România, acceptul ca elevii și studenții jugoslavi de origine română să-și continue studiile în România și să li se recunoască diplomele. Căderea guvernului Blocului de opoziție, la 15 octombrie 1924, și formarea unui nou guvern de coaliție, între Partidul Radical și Partidul Democrat Independent, la 6 noiembrie același an, au făcut inoperante și ultimile înțelegeri. Comitetul central al partidului a analizat situația politică tulbure din Jugoslavia, hotărând colaborarea în viitor, doar cu acele partide, puternice, care se vor angaja să sprijine doleanțele românilor. Părerea noastră este că aceste deziderate nu puteau fi promovate de nici un partid mare sârbo-croat, întrucât un partid etnic, precum cel al românilor, era prea puțin important în ecuația de guvernare jugoslavă, al cărei pol rezida, în primul și în primul rând, într-o eventuală colaborare pe axa Belgrad - Zagreb. În condițiile în care fricțiunile politice dintre cele două mari națiuni constitutive ale Regatului erau deja de notorietate în Europa postbelică, erodând periculos de mult însăși stabilitatea statului, apelul la sprijinul unui partid minuscul era, în cel mai bun caz, unul de pur calcul electoral, pe termen scurt și foarte scurt.

Partidul Român a făcut mari eforturi pentru ca la noile alegeri parlamentare, convocate pentru 8 februarie 1925, să se prezinte mai bine organizat și structurat în teritoriu. S-a procedat, în acest sens, la o amplă reorganizare a partidului, cu precădere în localitățile Banatului de Nord, unde românii votaseră, în special, cu partidele sârbești. Pe această linie, de o deosebită importanță a fost adunarea Partidului Român de la Vârșet, ținută la 23 decembrie 1924. Cu acest prilej, Ioan Jianu a prezentat un amplu raport asupra situației politice din țară, precum și asupra stadiului negocierilor cu câteva dintre partidele politice. Adunarea a fost de acord cu propunerea ca Partidul Român să facă listă comună cu Partidul Radical, în așa fel încât românii să prezinte candidații lor pentru cercurile electorale Alibunar, Torontal, Vârșet. Conform înțelegerii, Ioan Jianu figura drept candidat unic pentru cercul electoral Alibunar.

Acordul dintre Partidul Radical și Partidul Român a provocat mari nemulțumiri, în ambele partide. Ioan Jianu a fost acuzat de oportunism politic și de dorința de ocupare, cu orice preț, a unui fotoliu în "Skupština" de la Belgrad; sârbii din Partidul Radical, la rândul lor, nu

mai erau dispuși, sub nici o formă, "să salveze mandatul unui român care recent a fost aderent al lui Davidović, când acesta era la putere"¹⁷.

În preajma noilor alegeri, organul de presă al Partidului Român, "Graiul Românesc", a publicat diverse proclamații către alegătorii români, în care se arătau locul și rolul partidului. De asemenea, s-a relevat că partidul este organizația tuturor românilor din Jugoslavia el militând pentru egalitatea acestora cu celelalte naționalități ale regatului sârbo - croato - sloven, justificându-se, totodată și alianța cu cel mai puternic partid din regat, Partidul Radical.

În campania electorală, multe sate bănățene au fost vizitate de către delegații mixte, sârbo - române, și s-a insistat, mai ales, asupra necesității colaborării dintre cele două popoare, făcându-se aluzii și la înrudirea dintre cele două dinastii, precum și la trecutul comun de suferință sub stăpânirile străine. Foarte multe sate locuite de populație românească au continuat, însă, să rămână sub influența politică a Partidului Democrat, în special în regiunile Banatului de Nord¹⁸.

Candidatul partidului, Ioan Jianu, nu reușește, în pofida acestei înțelegeri, să obțină numărul de voturi necesar, în cercul electoral Alibunar majoritatea votând cu Partidul Democrat. Cele mai multe rezerve au venit din partea păturii sărăcimii române, atrasă de promisiunile demagogice ale democraților; fruntașii partidului român o caracterizează ca fiind cu "înclinații bolnave bolșevice" și, mai ales, cu "credința pierdută în frate și în Dumnezeu"¹⁹.

Analizând eșecul electoral de la alegerile generale din februarie 1925, când românii din Banatul jugoslav nu au reușit să obțină nici măcar un singur loc de deputat în parlament, se constată faptul că alegătorii români au fost quasidezbiinați și nu au urmat apelul Partidului Român, dând un număr mare de voturi democraților. Mai mult, în cercul electoral Alibunar, cu o majoritate etnică românească, candidatul român a primit mai multe voturi de la alegătorii sârbi, decât de la cei români²⁰.

De asemenea, și în circumscripția Pančevo - Bela Crkva (Biserica Albă) democrații au avut un mare succes în satele cu populație mixtă, sau majoritară românească.

Acest eșec electoral, datorat, în mare parte, însăși minorității române, a răscolit profund structurile Partidului Român, incapabil să fie un exponent serios, autorizat, al aspirațiilor unei destul de importante minorități etnice. Liderii acestuia au văzut în înfrângere, în primul rând,

¹⁷ "Narodna Nova Zora", Vârșet, nr. 2, 11.01.1925.

¹⁸ "Graiul Românesc", nr. VII, 15.02.1925.

¹⁹ Idem, 15.02.1925.

²⁰ Idem, nr. VIII, 22.02.1925.

lipsa oricărui sprijin moral și material din partea statului român, în cei șase ai de când Banatul fusese împărțit. Totodată, părerea acestora era că lupta românilor pentru drepturi politice, sociale, culturale și economice devenise cu mult mai grea în Regatul Sârbo - Croato - Sloven decât lupta dusă sub fosta stăpânire austro - ungară. Într-adevăr, mulți analiști ai vremii relevă duritatea regimului de la Belgrad în ceea ce privește tratamentul aplicat minorităților. După secole de dominație, Serbia devine hegemon într-un stat a cărui mărime nu o visaseră nici cei mai optimiști vizionari sârbi, politica Belgradului provocând mari nemulțumiri, atât în cadrul minorităților naționale, cât, mai ales, în rândul celorlalte două națiuni constitutive ale statului jugoslav: croată și slovenă. În această ecuație, mica minoritate românească, nu putea avea, practic, nici o armă eficientă în lupta cu un regim adept al politicii de sârbizare a statului multinațional.

Insuccesul din alegerile din 1925 a însemnat pierderea legitimității Partidului Român de reprezentant politic al românilor din Banatul sârbesc. Secretarul partidului și fostul deputat Ion Jianu părăsește Jugoslavia, în iunie 1925, el stabilindu-se în România, unde primește și cetățenia română²¹.

Conducerea partidului convoacă, în aceste circumstanțe deosebit de nefavorabile, la 21 mai 1927, o conferință de clarificare politică, în localitatea Banatski Karlovac, despre care se afirmă că va hotărî soarta poporului român din Regatul S.C.S. Se arăta, printre altele, că guvernele care s-au succedat la Belgrad nu au făcut nimic pentru minoritatea română, fiind dezavuat, totodată, acordul cu Partidul Radical. De asemenea, rezoluția adoptată se baza, în continuare, pe principiile cuprinse în programul Partidului Român, cerându-se ca partidul să militeze, în continuare, pentru îndeplinirea dezideratelor din program, în scopul conservării drepturilor culturale, sociale și economice care sunt garantate minorităților prin tratatele de pace.

Situația politică deosebit de tensionată de pe scena politică jugoslavă a dus la noi alegeri anticipate, stabilite pentru 11 septembrie 1927. Partidul Român, măcinat de disensiuni interne, reușește, la 2 august 1927, să propună un candidat, în persoana profesorului Savu Butoarcă. S-a adăugat, în schimb, o intensă propagandă electorală pe care partidele radical, democrat și chiar țărănesc croat au făcut-o în satele românești din Banat, propagandă care, se va vedea curând, a avut succese însemnate. Sciziunea apărută în cadrul conducerii partidului român s-a reflectat,

²¹ MOF, din 29 iunie 1926. Consiliul de Miniștri îi acordă cetățenia română lui Ioan Jianu la 17.05.1926.

imediat, în alegerile parlamentare, ocazie cu care partidul a obținut, în total, numai 4.618 voturi²².

Insuccesul de la aceste alegeri a determinat conducerea Partidului Român să ia în serios lipsa organizării în teritoriu, cauza fundamentală a tuturor eșecurilor partidului.

La începutul anului 1928, în atenția conducerii partidului a stat problema încadrării românilor din Banatul de Nord în Partidul Român. Adunarea de constituire a partidului român în zona septentrională a Banatului s-a ținut la Becicherecul Mare (Zrenjanin), la 20 martie 1928. Se arată, la această adunare, că, deși românii din Torontal aparțin circumscripției electorale Kikinda, totodată ei aparțin și Partidului Român, care se organizează aici în baza programului și statutului, pentru cauza poporului român din Regatul Sârbo - Croato - Sloven.

Spre sfârșitul anului 1928, situația politică din Jugoslavia devine extrem de tensionată, acutizată, în special, de gravele rivalități sârbo-croate, care au culminat cu atentatul din iulie 1928 asupra liderului Partidului Tărănesc Croat, Stjepan Radić, în plin parlament. Pe acest fundal, în decembrie 1928, are loc ultima acțiune politică a Partidului Român, respectiv ședința extraordinară a Comitetului central ținută la 12 decembrie, la Banatski Karlovac. Președintele partidului, T. Petrică, propune formarea unei comisii permanente, alcătuită din 5 membri, care să fie mandatată să poarte convorbiri cu alte partide și să organizeze acțiuni politice eficiente pentru românii din Banat. Se subliniază, de asemenea, necesitatea unității partidului, singura în măsură să asigure eficiență politică maximă. Cea mai importantă hotărâre luată la Banatski Karlovac a fost aceea care s-a referit la colaborarea Partidului Român cu partidele celorlalte minorități naționale din Banat, în special cu partidul minorității svăbești.

La 6 ianuarie 1929, regele Alexandru al Jugoslaviei, în încercarea dramatică de a salva unitatea regatului, dovedită în doar zece ani ca fiind complet neviabilă, abrogă constituția din 1921, instaurând conducerea personală. Este interzisă, implicit, și activitatea partidelor politice, văzute, în contextul epocii, ca singurele responsabile de gravele disfuncționalități ale statului. La 29 ianuarie 1929, șeful Poliției din Vârșet, V. Madžihradski, comunica lui Savu Butoarcă decizia de interzicere a activității Partidului Român și de dizolvare a acestuia. Arhiva partidului a fost confiscată, în baza articolului III din legea de protecție a statului.

²² "Nădejdea", XXII, 25.09.1927.

În aceste circumstanțe, a luat sfârșit activitatea singurului reprezentant al românilor din Jugoslavia, Partidul Român, care, timp de șase ani, a avut o activitate interesantă, deși sinuoasă și marcată de multiple tensiuni de ordin intern. În pofida acestora, Partidul Român a fost, totuși, o prezentă, chiar și regională, în viața politică jugoslavă în primul deceniu interbelic, demonstrând, prin activitatea depusă, că minoritatea românească a găsit resurse de luptă împotriva asimilării și a pierderii identității naționale.

QUELQUES CONSIDERATIONS SUR L'ACTIVITE DU PARTI ROUMAIN DU BANAT SERBE (1923 - 1929)

RÉSUMÉ

L'étude présente a pour but de mettre en évidence un segment important de la vie de la minorité roumaine du Royaume Serbo-Croato-Slovenien, après la première Guerre Mondiale.

Il s'agit des essais d'organisation d'un parti politique de la communauté roumaine du Banat yougoslave qui se sont concrétisés par l'apparition, en 1923, du Parti Roumain.

L'existence de cette formation a été peu ou pas du tout connue dans le champs de l'historiographies roumaine, les essais de réalisation de certaines monographies étant faits seulement par quelques historiens yougoslaves d'origine roumaine, surtout dans les années '80.

Par conséquent, l'étude essaie de remettre en discussion cette problématique, l'auteur étant convaincu que l'investigation de ce segment est aussi importante pour la connaissance d'ensemble de la situation des minorités roumaines, vivant en dehors de l'Etat roumain, après l'organisation de l'Europe selon des principes nationaux, à la fin de la première Guerre mondiale.

Le parti Roumain n'a connu qu'une courte existence de six années seulement (en 1929, en Yougoslavie, le Roi Alexandre interdit l'activité des partis politiques), mais il s'est fait remarquer par une activité assez dynamique. Même animé par des scissions et des disputes internes, il a été une présence active dans la vie politique de Yougoslavie, son message arrivant à se faire entendre surtout dans les années de campagne électorale, lorsque, tel qu'on le sait déjà, le discours politique devient plus radical et plus soutenu.